

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НЕГАТИВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ НА ЕМОЦІЙНІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЮНАКІВ

В статті здійснено теоретичний аналіз проблеми виникнення емоційних реакцій в юнаків, зокрема переживання негативних емоційних станів. За результатами наукового аналізу встановлена внутрішня природа емоційних переживань, взаємозв'язок соціальної ситуації розвитку особистості з її емоційною стабільністю, а також вплив негативних та кризових ситуацій на емоційні реакції та переживання юнаків.

За результатами експериментального дослідження встановлено, що більша частина досліджуваних юнаків переживають ворожість та також їм характерна ригідність на загальному середньому рівні фону емоційних переживань. Частина досліджуваних з наявними високими показниками тривожності, агресивності, ворожості, ригідності та фрустраваності потребують психологічної підтримки та психокорекційної допомоги.

Ключові слова: юність, емоційні стани, емоційні властивості особистості, тривожність, депресія, фрустрація, агресія, ригідність, криза.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблеми, спровоковані виникненням соціально-політичної кризи в країні, вимагають вирішення низки завдань, зокрема, збереження психічного та психологічного здоров'я населення. Ще в 1915 році З. Фрейд в своїй праці «Роздуми стосовно війни» вказував на дезорієнтацію та загальмованість людської сили та діяльності під час військового часу. Також науковець акцентував увагу на загальному пригніченому стані населення, що спричинюється загальним розчаруванням та зміною ставленням до смерті [1;5].

Переживання людиною негативних емоційних переживань – один з чинників порушення психічного та психологічного здоров'я людини, що ускладнюють її адаптованість, ефективну діяльність та особистісний розвиток.

Через вище зазначені особливості сьогодення актуальним є дослідження негативних впливів нестабільного соціального середовища на емоційну сферу особистості, зокрема молоді людини.

Формування цілей статті. Метою наукового дослідження – є здійснення теоретичного аналізу проблеми впливу негативних со-

ціальних явищ на емоційні переживання юнаків та здійснення експериментального дослідження рівня прояву у них негативних емоційних станів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Юність – це етап життєвого циклу, який завершує перехід від дитинства до дорослості. Людина приймає ряд важливих рішень, які стосуються вибору професії та створення сім'ї, загального стилю життя та конкретних завдань на майбутнє. В зазначений період відбувається завершення вищих навчальних закладів, залучення до трудової діяльності, шлюб, народження дітей. Головне завдання особистісного розвитку – пошук свого місця та укріплення в світі дорослих – переживається молодими людьми зазвичай дуже гостро, характеризується як кризове.

Проте, втеча від кризи в цьому періоді, лише затримує розвиток людини. Молоді люди, які з гідністю приймають кризу в переломний момент свого життя, зазвичай стають сильнішими та здатні керувати своєю долею[3;8].

Е.Еріксон головним завданням цього періоду вважає формування інтимності, яка фокусується не лише на сексуальній інтимності, але й виявляється в дружбі, еротичних зв'язках та спільних прагненнях. Іншим паралельним почуттям є ізоляція, яка може супроводжувати людину протягом усього життєвого шляху, хоча зовні людина може багато чого досягти та справляти враження щасливої. Е.Еріксон зазначає, що невід'ємною частиною інтимності є дистанційність: готовність людини відкидати, ізолювати, і якщо необхідно, руйнувати ті сили і тих людей, сутність яких, здається їй небезпечною [3;8].

На думку К.Юнга кризовою крапкою юнацького періоду є зіткнення людини з вимогами реального життя, які не завжди співпадають з її власними уявленнями. Якщо є ілюзії, контрастні з дійсністю, то відразу ж настають проблеми. Зазвичай це пов'язано з завищеними очікуваннями, з недооцінкою зовнішніх труднощів, з необґрунтованим оптимізмом або ж, негативізмом. Молода людина починає усвідомлювати, що світ – це не лише задоволення. Починається розпад її дитячої віри та оптимізму. Проте, зазвичай, молода людина тривалий час утримується за дитячу позицію, очікуючи, що все прийде до неї само, відповідно до власних бажань. Як зазначає К.Юнг: « Хотілося б нічого не робити, а якщо щось і робити, так заради власної насолоди». Подолання інфантильного застрягання виникає внаслідок певних обставин, які змушують змінити ставлення до зовнішнього світу з « дайте мені, я хочу» на « я відаю, я можу».

Б. Лівехуд вважає, що на відміну від підлітка молода людина не лише включає в свою свідомість доросле життя, але й реально

в ньому бере участь, та обирає свій винятковий шлях. «Хто я? Чого хочу? Що я можу» - це найважливіші запитання, які розв'язуються в молодості. В юнацькому періоді потрібно навчитися приймати себе, нести відповідальність за свій вибір та рішення. Потрібно надбати досвід, і кожен сам повинен робити свої дурниці, якщо тільки може навчатися на своїх помилках. Якщо ж людина не задавалася головними запитаннями і не шукала на них відповідей в молодості, то існує ризик назавжди залишитися в підлітковому періоді, і її самооцінка буде залежати від думки суспільства або ж протидіяти всьому світові[3;8].

В напрямку теорії ролей розвиток - це формування певного рольового репертуару. Роль – внутрішня послідовність різних пов'язаних між собою різноманітних форм поведінки, що співіснує з діями інших людей. Ролі визначаються існуючим соціокультурним оточенням. З позиції теорії ролей в період дорослішання відбуваються наступні зміни: 1. Змінюється більшість ролей, відбувається їх внутрішня диференціація. 2. З'являється необхідність в засвоєнні нових ролей, що супроводжується такими труднощами, як відокремлення з батьківською сім'єю, початок професійної діяльності, партнерство в особистому житті, - що відрізняється від відносної захищеності в дитячому віці.

Розглядаючи особливості юнацького періоду хотілося б звернути увагу на вплив навчання в ВУЗі та інших навчальних закладах на процес дорослішання. Б. Лівехуд зазначає, що з одного боку продовження навчання подовжує неприродним чином молодість, через що порушується розвиток першої фази дорослості, внаслідок якої має розвиватися певний ступінь відповідальності, проте, з іншого боку, залучення молодої людини одразу після шкільного навчання в професійну діяльність не дає їй часу на усвідомлення головних запитань юнацького періоду, а саме: створення власного світогляду, усвідомлення власної відповідальності за вибір життєвого шляху.

Відповідно до дослідження Н.Орешкіна молоді люди, які не відчували перехід від дитинства до дорослості, а тим паче не усвідомлювали зазначений період як кризовий, специфічно розуміють дорослість: дорослий – це той, хто вживає алкогольні напої, переважно в великій кількості, має багато сексуальних стосунків та високе матеріальне становище. Тобто, «криза дорослості» властива лише тій частині молоді, якій притаманний достатньо високий рівень культури та здібностей до самоаналізу. Молодим людям, які не пережили кризи, властиве поступове уповільнення процесів розвитку та ранішній початок особистісної інволюції.

А що відбувається в тому випадку, коли переживання кризи молодих людей відбувається в нестабільний соціально-політичний час, або під час військових подій.

Будь-яка значуща подія в житті людини викликає емоційну реакцію. Науковці неодноразово здійснювали аналіз проблеми змісту емоціогенної ситуації. П.Фресс зазначав, що емоціогенною ситуація стає залежно від співвідношення мотивації та можливості реалізувати необхідні для людини потреби. Р. Лазарус вважав, що емоції виникають тоді, коли на підґрунті когнітивних процесів робиться висновок про загрозу та неможливість її уникнути. Тобто, емоціогенні лише екстремальні ситуації [2].

Таким чином, як зазначає О.Саннікова, емоційні явища представлені в поєднанні двох аспектів: певного репрезентаційного відображення змісту та власного емоційного переживання[5].

Щодо фізіологічного коріння емоційного реагування, ряд науковців зазначали про тваринне походження людських почуттів (Ч.Дарвін, Г.Спенсер, В.Макдаугол, Р.Плучік та інші). А.Шопенгауер зазначав: «Життя тварин, на відміну від людського, складається з менших страждань та менших радощів, підґрунтям цього є свобода від піклування та побоювань, з іншого боку – позбавлене істинної надії, мисленнєвого передчуття радісного майбутнього, яке супроводжується фантазмагорією викликаною силою уяви...» [2].

В.Вілюнас аналізуючи теоретичні концепції вивчення сутності емоцій, зазначає, що переважно акцентується увага на окремому аспекті проблеми, тим самим розкривають або одиничний випадок виникнення емоцій, або описують один з компонентів емоцій.

В.Вунд в своїй «Асоціативній теорії» з одного боку притримувався точки зору, що певним чином уявлення впливають на виникнення почуття, а з іншого боку, вважав, що емоції – це внутрішні зміни, які характеризуються безпосереднім впливом почуттів на динаміку уявлень.

Американський психолог У.Джеймс та датський патологоанатом Г.Ланге розробили периферичні теорії засновані на припущенні, що емоції зв'язані з певними фізіологічними реакціями. Парадоксальність їх уявлень проявлялась в думці, що мимовільні зміни міміки та пантоміміки призводять до довільних змін співвідносних емоцій.

У.Кеннон та П.Бард вказували на незалежність фізіологічних та психічних емоційних реакцій. Сучасні концепції заперечують зміст зазначених теорій.

З.Фрейд заснував своє розуміння афекта на теорії про потяги, і ототожнював афекти та потяги з мотивацією. Д.Рапапорт писав про механізми виникнення емоцій: сприйнятий з зовні перцептивний образ викликає несвідомий процес, під час якого відбувається неусвідомлена людиною мобілізація інстинктивної енергії; якщо вона не знаходить реалізації в зовнішній активності людини (в тому випадку, коли на потяги накладається табу, яке існує в суспільному се-

редовищі), то шукає інші канали розрядження в вигляді мимовільної активності; різноманітними видами такої активності є «емоційна експресія» та «емоційне переживання» [2].

І. Уейнбаум та Р.Зайонц відзначали тілесну взаємодію між м'язами обличчя та мозковим кровообігом, що впливає на емоційні переживання.

П.К. Анохін в своїй біологічній теорії розглядав емоції як біологічний продукт еволюції, пристосовницький фактор в житті тварин. Виникнення потреб призводить до виникнення негативних емоцій, які відіграють мобілізаційну роль, спонукають до найшвидшого задоволення потреб оптимальним способом. Коли зворотній зв'язок підтвердить, що потреба задоволена, виникає позитивна емоція. Вона виникає як підкріплення, яке закорбовується в пам'яті та в майбутньому бере участь в мотиваційному процесі. В іншому випадку отриманий результат викликає емоційний неспокій, який сприяє пошуку інших, більш вдалих[2].

Фрустраційні теорії емоцій пояснюють виникнення негативних емоцій наслідком незадоволених потреб, потягів, як наслідок невдач. Мова йде про емоції, які виникають як оцінка подразника, який спостерігається при безумовно-рефлекторних емоційних реакціях, як оцінка ступеню успішності (неуспішності) досягнення мети, задоволення потреб. Це емоції відчаю, злості, гніву, страху. Дж.Дьюї та Е. Клапаред вважали, що психологічно емоції виникають при утрудненні адаптації. Л.Фестингер в своїй концепції когнітивного дисонансу пояснював виникнення негативних емоцій в розбіжності (когнітивний дисонанс) між очікуваним та дійсним результатом дії.

Представники когнітивних теорій вважали, що емоція – реакція на значення відповідної події, або ситуації. С.Шехтер вважав що подія або ситуація викликають у людини збудження, також він вказував на значення попереднього досвіду та оцінки ситуації відповідно до власних інтересів та потреб.

К.Ізард в своїх теоретичних положення виокремив 10 базисних емоцій, які складають основу мотиваційної системи людини: радість, сум, гнів, огидливість, презирство, страх, сором/сумяття, провина, подив цікавість.

Представники когнітивних теорій вважали, що емоція – реакція на значення відповідної події, або ситуації. С.Шехтер вважав що подія або ситуація викликають у людини збудження, також він вказував на значення попереднього досвіду та оцінки ситуації відповідно до власних інтересів та потреб.

К.Ізард в своїх теоретичних положення виокремив 10 базисних емоцій, які складають основу мотиваційної системи людини: ра-

дість, сум, гнів, огидливість, презирство, страх, сором/сум'яття, провина, подив цікавість.

Є.П.Ільїн в своїх працях виокремлює: емоції очікування та прогнозування, задоволення та радості, фрустраційні емоції, комунікативні емоції, інтелектуальні «емоції», або афективно-когнітивні комплекси.

Експериментальна частина.

Для дослідження особливостей емоційної сфери юнаків було скомпоновано психодіагностичний комплекс методик: методика для діагностики депресивних станів В.А.Жмурова, методика діагностики тривожності, фрустрованості, агресивності і ригідності О.Єлісеєва та методика діагностики агресивності Басса-Дарки. Дослідження проводилося на базі вищих навчальних закладів міста Вінниці. За результатами дослідження (Таблиця 1) встановлено, що в переважній більшості молодих людей провідним є середній рівень тривожності(43%), фрустрованості (70%) та агресивності (65%).

Тобто, переважна більшість досліджуваних молодих людей не переживають сильного напруження, хвилювання та відчуття втрати, відповідно достатньо емоційно стабільні. Цікавим виявилось те, що високі показники спостерігаються за шкалою ворожості, яка позиціонує внутрішню агресію та негативне сприйняття реальності. Встановлено, що у більшості досліджуваних наявна ригідність, що в поєднанні з ворожість може викликати надмірне зосередження на негативних подіях, яке призводитиме до ускладнень функціонування когнітивних процесів.

Високі показники негативних емоційних переживань та властивостей особистісних властивостей спостерігаються у 23% досліджуваних, що може вказувати на особистісну дезадаптованість.

Таблиця 1.

Результати дослідження переживання негативних емоційних станів юнаками (n=200)

Показники	Рівні показників (у %)		
	Низький	Середній	Високий
Тривожність	32	43	25
Агресія	25	65	10
Ворожість	3	42	55
Депресія	80	20	0
Ригідність	17	68	15
Фрустрованість	13	70	17

Ми не можемо достовірно говорити, що у досліджуваних зазначенні особливості виникли внаслідок несприятливих життєвих си-

туації сьогодення, так як вони могли бути притаманні і в попередні періоди життя досліджуваних. Представники психоаналітичних концепцій в своїх працях акцентують увагу на тому, що при несприятливих умовах розвитку особистості не формується належним чином стресостійкість. Так як досліджувані не брали участь у військовому протистоянні та не перебували окупованих територія то переважання негативних переживань може стосуватися їх індивідуального досвіду.

За результатами кореляційного аналізу встановлено позитивний зв'язок між шкалами ригідності та фрустрованості. Фрустратором є невизначена для людини перешкода, яка блокує досягнення поставленої нею мети [2].

З позиції С. Розенцвейга, будь-яка реакція на фрустратор спрямована на підтримку рівноваги організму.

Стан фрустрації виникає не одразу. Для його появи необхідно здолати так званий фрустраційний поріг, що характеризується: повторенням незадоволення: при повторенні незадоволення (невдачі) відбувається його поєднання з емоційним слідом від попередньої невдачі; глибиною незадоволення: чим сильніше була потреба, тим нищий порог фрустрації;

емоційною збудливістю: чим вона вище, тим нищий фрустраційний поріг.

Високий рівень фрустрованості заважає особистісному розвитку, пластичності та розвитку творчого потенціалу.

Цікавим є дослідження депресивних переживань, за результатами якого встановлено, що переважній більшості досліджуваних притаманний низький рівень депресивних переживань (80%). Можливо, депресивні настрої не виявленні внаслідок наявної внутрішньої ворожості та ригідності, які унеможливають переживання втрати та суму (З.Фрейд, М.Кляйн).

Встановлено, що приблизно у 20 % досліджуваних спостерігається наявність високого рівня переживання негативних емоційних станів, що потребує психологічної та психокорекційної допомоги. Молоді люди з підвищеним рівнем ворожості потребують психологічної підтримки, а це переважна більшість досліджуваних. Можливо зазначені особливості пов'язані з особливостями соціально-політичної ситуації в країні, проте, це припущення вимагає поглибленого наукового аналізу.

Висновки. За результатами теоретичного аналізу проблеми особливостей емоційної сфери молодих людей встановлено, що існує ціла низка теорій частина яких вказує на внутрішню природу емоційних переживань, на взаємозв'язок соціальної ситуації розвитку особистості з її емоційною стабільністю, а також, значна частина

науковців провідне місце відводить впливу негативних та кризових ситуацій на емоційні реакції та переживання особистості.

За результатами експериментального дослідження встановлено, що більша частина досліджуваних молодих людей переживають ворожість та також їм характерна ригідність на загальному середньому рівні фону емоційних переживань. Частина досліджуваних з наявними високими показниками негативних переживань потребують психологічної підтримки та, можливо, психокорекційної допомоги.

Так, як не встановлено природу негативних переживань у досліджуваних, то вона може бути предметом подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Л.И., Таглин С.А., Баженов А.В. Психопсихология и культурология: Учеб. – метод. пособие /И.Л.Бондаренко, С.А.Таглин, А.В. Баженов//. – Харьков: ХГУ, 1991. – 220с.
2. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. / Е.П. Ильин// –2-е изд. – СПб.: Питер, 2001. – 783с.
3. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навчальний посібник /С.Б. Кузікова/. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 384с.
4. Загальна психологія: Підручник/ О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид., випр. I доп. – К.:Каравела, 2012. – 464с.
5. Психопсихология: Учебник для вузов /под ред. Ю.И. Александрова. –3-е изд., доп. и перераб//. – СПб.: Питер, 2008. – 464с.
6. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности / О.П. Санникова. – Одесса: Хорс, 1995. – 364 с.
7. Фрейд з. Введение в психоанализ: Лекции /З.Фрейд/. – М.: Наука, 1989. –456с.
8. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен/. – СПб.: пройм – ЕВРОЗНАК, 2002. – 864с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bondarenko L.I., Taglin S.A., Bazhenov A.V. Psihoanaliz i kul'turologija: Ucheb. – metod. posobie /I.L.Bondarenko, S.A.Taglin, A.V. Bazhenov//. – Har'kov: HGU, 1991. – 220s.
2. Il'in E.P. Jemocii i chuvstva. / E.P. Il'in// –2-е изд. – SPb.: Piter, 2001. – 783s.
3. Kuzikova S.B. Teorija i praktika vikovoї psihokorekcii: Navchal'nij posibnik /S.B. Kuzikova/. – Sumi: VTD «Universitets'ka kniga», 2006. – 384s.
4. Zagal'na psihologija: Pidručnik/ O.V. Skripchenko, L.V. Dolins'ka, Z.V. Ogorodnijchuk ta in. 2-ge vid., vipr. I dop. – K.:Karavela, 2012. – 464s.
5. Psihofiziologich: Uchebnik dlja vuzov /pod red. Ju.I. Aleksandrova. –3-е изд., dop. i pererab//. – SPb.: Piter, 2008. – 464s.
6. Sannikova O.P. Jemocional'nost' v strukture lichnosti / O.P. Sannikova. – Odessa: Hors, 1995. – 364 s.

7. Frejd z. Vvedenie v psihoanaliz: Lekcii /Z.Frejd/. – М.: Nauka, 1989. -456s.
8. Frejdzher R., Fejdimen D. Lichnost': teorii, jeksperimenty, uprazhnenija / R. Frejdzher, D. Fejdimen/. – SPb.: projm – EVROZNAK, 2002. – 864s.

Чухрий І.В. Психологические особенности влияния негативных социальных явлений на эмоциональные переживания юношей

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы возникновения эмоциональных реакций у юношей, в частности переживания негативных эмоциональных состояний. По результатам научного анализа установлена внутренняя природа эмоциональных переживаний, взаимосвязь социальной ситуации развития личности с ее эмоциональной стабильностью, а также влияние негативных и кризисных ситуаций на эмоциональные реакции и переживания юношей.

По результатам экспериментального исследования установлено, что большая часть исследуемых юношей переживают враждебность и также для них характерна ригидность на общем среднем уровне фона эмоциональных переживаний. Часть испытуемых с имеющимися высокими показателями тревожности, агрессивности, враждебности, ригидности и фрустрированности нуждаются в психологической поддержке и психокоррекционной помощи.

Ключевые слова: юность, эмоциональные состояния, эмоциональные свойства личности, тревожность, депрессия, фрустрация, агрессия, ригидность, кризис.

Chuchrii I.V. Psychological characteristics of the influence of negative social facts in the emotional experiences of teenagers

The theoretical analysis of a problem of emotional reactions appearing at a teenager, especially the experiences of negative emotional conditions in the article is carried out. On the results of the scientific analysis the internal nature of emotional experiences, the interconnection of social situation of personality development with its emotional stability and the influence of negative and crisis situations to emotional reactions and experiences of teenagers as well is established.

According to the experimental research, it is found that the most of investigated teenagers experience unfriendliness and the rigidity on the general average background level of emotional experiences is also characteristic for them. Part of test subjects with high levels of anxiety, aggressiveness, hostility, rigidity and frustration are in need of psychological support and psychocorrective assistance.

Keywords: youth, emotional conditions, emotional personality properties, anxiety, depression, frustration, aggression, rigidity, crisis.